

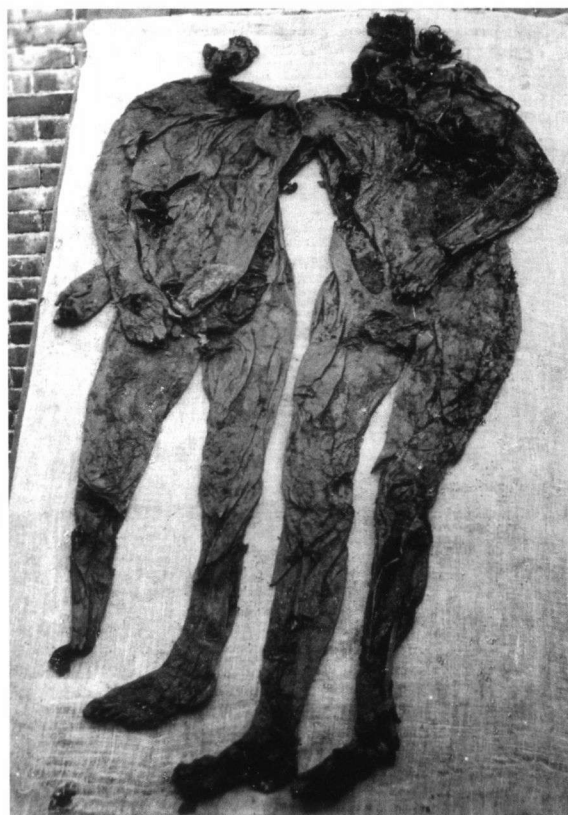
ZAAKEN WELKE MEN ONDER DE VEENEN VIND

Inleiding

Op 29 juni 1904 werden bij het turfgraven in het Weerdingerveen (gemeente Emmen) de lijken van twee personen gevonden. Als bestuurslid van het Provinciaal Museum van Oudheden in Drenthe spoedde Geert Landweer zich enkele dagen later naar 'bovengenoemde binnenlanden'. De veldwachter die deze moordzaak ter plekke had onderzocht, bleek de lijken op elkaar te hebben gelegd, ze vervolgens zo te hebben opgerold en daarna in een kistje naar het lijkenhuisje in Weerdinge te hebben vervoerd (Landweer, 1904). Daar heeft Landweer ze vervolgens gefotografeerd.

Het vinden van lijken in het veen is geen uitzondering. In vele musea in Noord- en Noordwest-Europa verwonderen bezoekers zich over de vondsten die uit de venen tevoorschijn zijn gekomen. Niet alleen menselijke resten, maar ook allerlei andere objecten van organisch materiaal zijn door de bijzondere conserverende eigenschappen van het veen bewaard gebleven. Hoogveen heeft daarbij de beste conserverende eigenschappen, maar op korte afstand van elkaar kunnen de verschillen groot zijn. Ook de ligging van objecten is van belang. Bij veenlijken is soms de kant die naar beneden is gekeerd wat beter geconserveerd dan de naar boven gerichte zijde.

Het ontbreken van zuurstof, waardoor aaseters en micro-organismen geen rol konden spelen in de afbraak, en ook de zuurgraad spelen een rol. Maar het belangrijkste is de aanwezigheid van sphagnum in het veenmos. Sphagnum heeft de eigenschap dat het onder meer calcium en stikstof aan zich kan binden, waardoor dit niet meer beschikbaar is voor bacteriën en zo remmend werkt op hun groei. Door een complexe reeks van reacties wordt op deze wijze een loopproces in gang gezet. Huid, haren, nagels en zelfs organen kunnen

Afbeelding 1.

In 1904 werden in het veen bij Weerdinge de lijken van twee mannen ontdekt. Ze zijn rond het begin van de jaartelling in het Bourtangerveen begraven. De opname dateert van enkele dagen na de ontdekking. Foto: Drents Museum, Assen.

Afbeelding 2.
De meeste vondsten
in het Drents
Museum zijn
gevonden bij het
turfgraven, dat in
de tweede helft van
de negentiende
eeuw zijn hoogte-
punt beleefde.
Foto: Drents
Museum, Assen.

Afbeelding 3.
In het veen blijven
ook voorwerpen van
organisch materiaal
bewaard, zoals dit
bolletje wol uit ca.
600 v. Chr., dat bij
Roswinkel werd
gevonden.
Foto: Amsterdams
Archeologisch
Centrum (M. IJdo).

worden geconserveerd en bijvoorbeeld ook hoorn, hout en kledingstukken voorzover het wol, leer en bont betreft. Botmateriaal blijft niet altijd bewaard. Door ontkalking kunnen botten buigzaam worden en sterk vervormen. Kleding van plantaardig materiaal zoals linnen vergaat volledig. In laagveen blijven van het menselijk lichaam meestal alleen de beenderen over.

Oudheidkundige vondsten

Waarschijnlijk al vanaf het eerste begin van de turfwinning in Drenthe kwamen met enige regelmaat oudheidkundige vondsten te voorschijn. Zo horen we al in 1658 over "munten van alle soorten [...], ongewone en oude stenen, ook sieraden met bepaalde inscripties, stukken van wapens", enzovoorts. Bij die vroege turf-

Afbeelding 4.
Niet alleen in de grote venen werd geofferd. Nog in 1999 werd bij het ploegen van een voor-malig veengat bij Wachtum een fraaie 16^e-eeuwse bronzen kookpot gevonden.

Foto: JAV Studio's, Assen.

graverijen kwamen ook al veenlijken voor de dag. De variatie in voorwerpen was groot. In een boek uit de 18^e eeuw vernemen we over "lederen Kolders, ruige Mutzen, Schoenen, Potten, geplaveide Vuursteden, Heggen, Sloten, Wegen, Hoorns van Ossen en Herten, Tanden van Dieren en andere zaaken, welke men onder de Veenen vind" (Tegenwoordige Staat 1792, p. 175).

Wat er van al deze vondsten is geworden, weten we niet. Musea, waar men voor dergelijke zaken interesse had, bestonden nog niet. Soms werden waardevolle vondsten van goud of zilver opgekocht door handelaren. Maar ook veenlijken hadden blijkbaar waarde: ze werden vermalen tot poeder en onder de naam *Mumia* als geneesmiddel in de handel gebracht. Pas in het midden van de 19^e eeuw werden musea opgericht, waar vooral notabelen zich beijerden om de nalatenschap van de voorouders te bewaren. Toen eenmaal bekend was geworden dat musea voor de vondsten ook wel wilden betalen, werden de turfgravers steeds meer alert op archeologische vondsten. In de decennia vóór en na 1900 kwamen naar verhouding de meeste vondsten in de collectie van het museum in Assen terecht. Daaronder bevonden zich veel voorwerpen van organisch materiaal als hout,

textiel, leer en bot, materialen die op de hoge zandgronden nooit bewaard gebleven zouden zijn (Van Vilsteren, 2006).

Toeval of toch...?

Lange tijd heeft men zich niet eens afgevraagd hoe deze vondsten in de venen terecht konden zijn gekomen. Zo werd een bronzen bijl of speer in het veen gezien als iets dat verloren was. Schoenen en kledingstukken moesten ook wel per ongeluk achtergelaten zijn. Was er een wagenwiel of een deel van een kar gevonden, dan lag het toch voor de hand dat op die plek een transport van de weg geraakt was. Waren het meerdere bijlen bij elkaar of een set nog nieuwe maalstenen, dan had waarschijnlijk een handelaar zijn handelswaar tijdelijk op die plek verborgen.

Anders lag het in het geval van de veenlijken. Meestal was de interpretatie dat de persoon in kwestie in vroeger tijd in het moeras verdwaald en vervolgens verdrongen was. Nog weer anders lag het bij muntschatten (Van Vilsteren, 2000). Daarvan werd altijd gedacht dat de eigenaar een hoeveelheid spaargeld had willen verstoppert. Zijn bedoeling om het geld later weer op te halen als hij het nodig had, was dan blijkbaar door voortijdig overlijden niet meer tot uitvoering gekomen. Zo had men voor alle vondsten in het veen wel een bevredigende verklaring.

Pas vanaf het midden van de 20^e eeuw begon steeds duidelijker het besef door te dringen dat er wel eens iets meer aan de hand kon zijn. Het systematisch bestuderen van diverse groepen vondsten - of dat nu bronzen bijlen zijn, aardewerk of wat dan ook - maakte wel duidelijk dat de aantallen eigenlijk veel te groot waren om het toeval nog een rol te laten spelen. Heel duidelijk begon zich over grote delen van Noordwest-Europa een patroon af te tekenen. Vrijwel zonder uitzondering was er sprake van complete voorwerpen, in sommige gevallen ook van halffabrikaten. Nooit kon een samenhang met gewoon nederzettingssafval worden vastgesteld. Alle voorwerpen konden op het moment dat zij in het veen terechtkwamen nog prima gebruikt worden en hadden dus nog waarde, hetzij als object of werktuig, hetzij als grondstof voor andere voorwerpen.

Afbeelding 5.
In 1955 werd in Beilen een kostbare schat gevonden bestaande uit 22 gouden munten, 5 opgevouwen halsringen en een gouden armband. Iemand heeft deze omstreeks 400 na Chr. in het moeras langs de Beilerstroom gedeponeerd.
Foto: JAV Studio's, Assen.

Afbeelding 6.
In Bargerosterveld
niet ver van Emmen
werden in 1957
de resten ontdekt
van een tempeltje
uit 1476 v. Chr.
De bomen voor dit
unieke bouwwerk
werden in de
Midden-Bronstijd
met een extra brede
rituele bijl gekapt
en bewerkt.
Foto: Drents
Museum, Assen.

Offers aan de goden

Uit deze onderzoeken komt het beeld naar voren van de prehistorische mens die een zekere angst en ontzag heeft voor de gevaarlijke en vaak mistige moerassen waar je gemakkelijk kon verdwalen en verdrinken. In de beleving van de mens waren het plekken die omgeven waren met een waas van mysterie en waar je maar beter niet kon komen.

Heel voorstelbaar is het daarom dat men dacht dat daar goden en geesten huisden, die macht hadden over leven en dood, over gezondheid, oogst, vee en het lot der mensheid. Een goede verstandhouding met deze machtige op-perwezens was daarom van het grootste belang. Om dat te bewerkstelligen werden offers in het veen neergelegd, als het ware bij de goden op de stoep. Door waardevolle voorwerpen zoals zakken graan, geweien, aardewerk, wagenwielen, wapens en sieraden veranderden de venen zo in ware schatkamers (Bergen et al., 2002).

Elk object met een zekere waarde kon in principe als offergave dienen. Zelfs mensen werden geofferd om de goden te behagen of te bedanken voor verkregen gunsten (Van der Sanden, 1990). Dat men door middel van offers met de goden in contact probeerde te komen blijkt ook uit de vondst in 1957 van het tempeltje in het veen bij Bargerosterveld, tot dusverre een in Europa nog steeds uniek circa 3500 jaar oud bouwwerk uit de Midden-Bronstijd. Het onderzoek van de veenvondsten heeft zo stukje bij beetje bijgedragen aan het ontrafelen van het religieuze gedachtegoed van onze verre voorouders.

LITERATUUR

- C. Bergen, Niekus, M. & Vilsteren, V.T. van (red.), 2002.**
Schatten uit het veen. Zwolle [= Archeologische Bijdragen van het Drents Museum 2].
- Landweer, G.J., 1904.**
Twee Oud-Germaansche lijken uit het Weerdingerveen. *Eigen Haard* 30, pp. 597 - 600.
- Tegenwoordige Staat 1792.**
Tegenwoordige Staat van het Landschap Drenthe, eerste Stuk. Amsterdam etc.
- Sanden, W.A.B. van der, 1990.**
Mens en moeras; veenlijken in Nederland van de bronstijd tot en met de Romeinse tijd. Assen.
- Sanden, W.A.B. van der, 1994.**
Het meisje van Yde. Assen.
- Vilsteren, V.T. van, 2000.**
Hidden, and not intended to be recovered; an alternative approach to hoards of medieval coins. *Jaarboek voor Munt- en Penningkunde* 87, pp. 51 - 64.
- Vilsteren, V.T. van, 2006.**
'Helaas alles reeds vernield' - onderzoek van archeologisch textiel uit de provincie Drenthe. *Jaarboek Stichting Textielcommissie Nederland*, pp. 208 - 220.